

การใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการ
ในจังหวัดนครศรีธรรมราช (ธรรมยุต)

AN APPLICATION OF GOOD GOVERNANCE IN SANGKHA
ADMINISTRATION OF ADMINISTRATIVE MONKS IN
NAKHON SI THAMMARAT PROVINCE (DHAMMAYUT)

พระจักรี วิชาชน (สิทธิสุวรรณ)*

PHRA CHAKKREE WICHAKKHANO (SITTISUWAN)

E-mail: wichakkhano@gmail.com

กันตภณ หนูทองแก้ว**

Kantaphon Nuthongkaew

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาการใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดนครศรีธรรมราช (ธรรมยุต) 2) เพื่อเปรียบเทียบการใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดนครศรีธรรมราช (ธรรมยุต) ที่มีอายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสายสามัญ และวุฒิการศึกษาทางธรรม ที่ต่างกัน 3) เพื่อศึกษาแนวทางในการใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดนครศรีธรรมราช (ธรรมยุต) การวิจัยครั้งนี้กำหนดรูปแบบการวิจัยเป็นแบบผสมผสาน (Mixed methodology research) ประกอบด้วย การวิจัยเชิงปริมาณ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม ประชากร ได้แก่ พระภิกษุในจังหวัดนครศรีธรรมราช ธรรมยุต จำนวน 415 รูป กลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยกำหนดกลุ่มตัวอย่างตามตารางสำเร็จรูปของเครซี & มอร์แกน (Krejcie & Morgan) ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 201 รูป และการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 7 รูป การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณใช้สถิติค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ยค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน หาค่า t-test และหาค่า F-test ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เชิงพรรณนาประกอบบริบท

ผลการวิจัย พบว่า

1. ด้านการใช้ธรรมาภิบาลในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดนครศรีธรรมราช (ธรรมยุต) โดยรวมทั้ง 6 หลัก พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า หลักความคุ้มค่า มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา คือ หลักความรับผิดชอบ ส่วนหลักความมีส่วนร่วมมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด
2. ด้านการเปรียบเทียบ การใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดนครศรีธรรมราช (ธรรมยุต) จำแนกตาม อายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสายสามัญ และวุฒิการศึกษาทางธรรม ที่ต่างกัน พบว่า จำแนกตาม อายุ โดยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ทางสถิติที่ระดับ .01 และโดยจำแนกตามพรรษาโดยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนโดยจำแนกตามวุฒิการศึกษาสายสามัญและวุฒิการศึกษาทางธรรม โดยรวมไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
3. ด้านแนวทางในการใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดนครศรีธรรมราช (ธรรมยุต) 1) หลักคุณธรรม พระสังฆาธิการต้องยึดมั่นในความถูกต้องดีงามเป็นที่ตั้ง มีความเสียสละ มีเมตตา กรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ยึดถือประโยชน์ของส่วนรวมเป็นที่ตั้ง 2)

* นักศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมราช

** อาจารย์ที่ปรึกษาหลักมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมราช

หลักนิติธรรม พระสังฆาธิการ ต้องมีความเคารพใน พระธรรม – วินัย กฎมหาเถรสมาคม ระเบียบ คำสั่ง รวมถึงกฎหมายบ้านเมือง 3) หลักความโปร่งใส พระสังฆาธิการต้องมีการเปิดเผยข้อมูล สามารถตรวจสอบได้ ควรส่งเสริมให้มีการจัดทำรายรับ-รายจ่าย ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความตรงไปตรงมา ยึดถือประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง 4) หลักความมีส่วนร่วม พระสังฆาธิการต้อง กระจายงานให้แก่บุคคลผู้เกี่ยวข้อง อย่างทั่วถึง โดยคำนึงถึงความสามารถของแต่ละบุคคล พร้อมทั้งรับฟังปัญหาและข้อเสนอต่าง ๆ 5) หลักความรับผิดชอบ พระสังฆาธิการที่ปฏิบัติงาน ต้องมีความเข้าใจในงานที่ปฏิบัติอย่างถ่องแท้ มีความรับผิดชอบในงาน รวมถึงต้องสามารถปรับปรุง แก้ไขข้อผิดพลาดที่เกิดขึ้นได้อย่างทันทั่วทั้งที่ 6) หลักความคุ้มค่า พระสังฆาธิการต้องสามารถที่จะจัดสรรทรัพยากรที่มีให้คุ้มค่าและเกิดประโยชน์สูงสุด มีความประหยัด มีการวางแผนในการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ

คำสำคัญ : การใช้, ธรรมาภิบาล, การบริหารกิจการคณะสงฆ์

ABSTRACT

The objectives of this thesis were as follows : 1) To study an application of good governance in sangkha administration of administrative monks in Nakhon Si Thammarat province (Dhammayut). 2) To compare application of good governance in sangkha administration of administrative monks in Nakhon Si Thammarat province (Dhammayut) in terms of ages, periods of monkhood, degrees of formal education and degrees of Dhamma study, as differently. 3) To study the guideline for application of good governance in sangkha administration of administrative monks in Nakhon Si Thammarat province (Dhammayut). This is the mixed methodology research which composed of quantitative research by questionnaire. The population were composed of Dhammayuttikanikaya monks in Nakhon Si Thammarat province totally 415 persons, sample size according to the table of R.V. Krejcie and D.W.Morgan, got the sample at the number of 201 persons, and qualitative research by in-depth interview from seven informants, The statistics were analyzed as follows, frequency, percentage, arithmetic mean, standard deviation, t-test, and F-test. And qualitative research analyzed by descriptive surrounding.

The results reveal that :

1. An application of good governance in sangkha administration of administrative monks in Nakhon Si Thammarat province (Dhammayut) by overviews in three aspects are at high level, while consider in each aspects find that the aspect of valuable is the highest mean and follow up the aspect of responsibility and the aspect of participation is the lowest mean.

2. The comparative result of application of good governance in sangkha administration of administrative monks in Nakhon Si Thammarat province (Dhammayut) in terms of ages find that there are different as statistically significance at .01, in terms of periods of monkhood find that there are different as statistically significance at .05, and in terms of find that degrees of Dhamma study, degrees of formal education reveal that there are not different as statistically significance at .05.

3. The suggestion on problem and resolution for application of good governance in sangkha administration of administrative monks in Nakhon Si Thammarat province (Dhammayut) reveal that 1) Virtue; they must regard on righteousness, self sacrifice, mercy, compassion,

kindness and focus on group interest. 2) Lawful; regard on Dhamma Vinaya, sangha order, rule, commanding and civil law 3) Transparency; opening document without hiding, to promote on account and deposit focus on group interest. 4) participation; to provide all work to others as coverage focus on put the right man on the right job and to have a public opinion for development. 5) Responsibility; to understand the specific work under responsible and can be improve or resolve immediately. 6) Valuable; to provide the resources in valuable, save and plan to use them.

Keywords: Application, Good governance, administration of administrative monks

บทนำ

ในพระพุทธศาสนานั้นครั้งเมื่อพระพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรมเทศนาออกสั่งสอนเวไนยสัตว์ ก็ได้มีผู้ที่เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา แสดงตนเป็นอุบาสก อุบาสิกา และมีจำนวนไม่น้อย ที่มีความประสงค์ออกบวช เพื่อศึกษาและปฏิบัติซึ่งธรรม เมื่อมีผู้บวชตามมากหมู่คณะก็ย่อมต้องมีกฎเกณฑ์ระเบียบเพื่อการอยู่ร่วมกัน และมีการปกครอง ซึ่งในสมัยพุทธกาลการปกครองระยะต้น ๆ พระพุทธเจ้าทรงกระทำด้วยพระองค์เองทุกอย่าง พอระยะต่อมาให้พระสาวกช่วยกระทำบ้าง เป็นการแบ่งเบาภาระ และฝึกหมู่สาวกเพื่อที่จะรับช่วงงานจากพระองค์ ครั้นต่อมาตอนใกล้ปรินิพพานทรงมอบความเป็นใหญ่ให้หมู่พระสงฆ์สาวก ส่วนพระองค์ก็ทรงดูแลทั่วไปและทำงานด้านการสอนอย่างเดียวเป็นทำนอง “บิดาอบรมบุตร ิตาให้รู้จักการงาน” บั้นปลายชีวิตก็มอบทรัพย์สมบัติให้ ต่อหลังสมัยพุทธกาลคณะสงฆ์แตกแยกออกเป็นหลายคณะ พระพุทธเจ้าทรงแนะนำหลักการป้องกันการวิวาทไว้ เช่น หลักแห่งสามัคคีธรรม และหลักแห่งการระงับอธิกรณ์ของสงฆ์ เป็นต้น หลักแห่งการป้องกันความแตกแยกนั้น พระองค์ทรงแนะไว้หลายประการ คือ 1) ให้มีเมตตา

กายกรรม เมตตาวจีกรรม และเมตตา มโนกรรม ในเพื่อนบรรพชิตทั้งที่ลับและที่แจ้ง ทั้งต่อหน้าและลับหลัง 2) ให้มีความโอปปาติกะ อื้อเพื่อต่อกัน ไม่ตระหนี่ในปัจจัย 4 แบ่งปันกันใช้ตามที่มี 3) ให้มีความเสมอกันโดยศีล 4) ให้มีความเสมอกันโดยทัญญู

การบริหารกิจการคณะสงฆ์มีความสำคัญต่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนา เป็นการสร้างความเข้มแข็งของสถาบันสงฆ์ และการดำรงอยู่ของคณะสงฆ์ถือเป็นตัวแทนหรือเป็นสาวกขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทำหน้าที่ในการปฏิบัติภารกิจเผยแผ่ สืบสาน และถ่ายทอดพระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ นอกจากนั้นการปฏิบัติและการดำรงชีวิตของพระสงฆ์ตามพระธรรมวินัยสามารถสร้างศรัทธาเลื่อมใสให้เกิดแก่พุทธศาสนิกชนทั่วไป ทั้งยังเป็นการสร้างแรงจูงใจให้พุทธศาสนิกชนได้ตระหนักถึงหน้าที่ของตนในฐานะพุทธบริษัทอีกด้วย เมื่อเกิดความเลื่อมใสศรัทธาในพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้าแล้ว ย่อมมีวิธีการแสดงออกหลายอย่างที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นชาวพุทธมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล กุลบุตรชาวพุทธจะต้องหาโอกาสบรรพชาอุปสมบทเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนาเพื่อเป็นการยังมลทินให้

ออกไป และศึกษาพระธรรมวินัยเพื่อช่วยกัน จรรโลงพระพุทธศาสนา ภายหลังแต่พุทธ ปริณิพพานล่วงมาแล้ว 200 ปี หลังจากทีพระ เจ้าโศกมหาราชทรงอุปถัมภ์การสังคายนา ครั้งที่ 3 แล้วเสร็จในปี 235 ก็ได้มีการสืบ ทอดอายุพระพุทธศาสนาเป็นลำดับมา (สุชีพ ปุญญานุภาพ, 2541, น. 196) ดังนั้น เมื่อมี การบรรพชาอุปสมบทกันอย่างแพร่หลาย ทำ ให้มีพระภิกษุสามเณรเพิ่มมากขึ้น จึงมีความ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องวางระบบการบริหาร จัดการเพื่อปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วย ความเรียบร้อยดีงาม เพราะการปกครองนั้น เป็นส่วนหนึ่งของการบริหารกิจการพระ ศาสนาให้มีความเจริญก้าวหน้า ความตั้งมั่น ของพระ ศาสนาจะเกิดประโยชน์แก่ ประชาชนทั้งทางตรงและทางอ้อม การศึกษา ให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ในแง่วิชาการเกี่ยวกับ ความหมายของการปกครองคณะสงฆ์ รวมถึงการใช้อำนาจในรูปแบบตามพระวินัย บัญญัติกับรูปแบบตามอำนาจของรัฐซึ่งตรา ผ่านพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับต่าง ๆ และวิวัฒนาการการปกครองในแต่ละยุคสมัย ที่มีการเปลี่ยนแปลงตามลำดับ นำมาซึ่ง ความเข้าใจอันดีงามและมีประโยชน์โดยตรง ต่อการปกครองคณะสงฆ์ให้มีความสงบ เรียบร้อย เป็นแบบอย่างการปกครองของ สังคมทั่วไป ซึ่งในสังคมสงฆ์ได้รับการยกย่อง เชิดชูให้มีสถานภาพสูงกว่าบุคคลทั่วไป ใน สมัยรัชกาลที่ 9 ได้มีการปกครองโดยมี สมเด็จพระสังฆราช เป็นประมุข มหาเถร สมาคม แบ่งการปกครองออกเป็น 5 คือ หน เหนือ หนใต้ หนกลาง หนตะวันออก และ คณะธรรมยุต และแยกการปกครองออกเป็น

ภาค จังหวัด อำเภอ ตำบล และเจ้าอาวาส (พระราชบัญญัติคณะสงฆ์, 2505)

จังหวัดนครศรีธรรมราช มีพื้นที่ 23 อำเภอ มีวัดธรรมยุตที่ขึ้นทะเบียนของกรม ศาสนาทั้งหมด 91 วัด มีเจ้าคณะพระสังฆาธิ การที่จะต้องบริหารให้กิจการคณะสงฆ์ เป็นไปได้ด้วยดี มีความถูกต้อง มีความ เหมาะสม มีความบริสุทธิ์ มีความยุติธรรม มี ประสิทธิภาพ และเป็นไปตามหลักพระธรรม วินัย ให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงในสภาพ สังคมปัจจุบัน โดยหลักการพระสังฆาธิการ มี หน้าที่ในการปกครองคณะสงฆ์หรือบริหาร กิจการ คณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความ เรียบร้อย จึงเป็นเงื่อนไขสำคัญในการบ่งชี้ถึง ความสำเร็จในการส่งเสริมพระพุทธศาสนา ให้ยั่งยืนถาวรสืบต่อไป ดังคำกล่าวที่ว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติจะ เจริญรุ่งเรืองถาวรสืบต่อไปก็ต้องอาศัย พระ สังฆาธิการ เนื่องจากพระสังฆาธิการเป็นผู้ ใกล้ชิดประชาชน โดยเฉพาะ พระสังฆาธิการ ทุกระดับ ซึ่งเป็นที่เคารพเลื่อมใสศรัทธาของ ประชาชนแต่เวลานี้โครงสร้างการบริหาร และการจัดรูปแบบการบริหารของคณะสงฆ์ ไทยส่วนภูมิภาครวมศูนย์อยู่ที่จังหวัด โดยมี เจ้าคณะจังหวัด ทำงานรับผิดชอบกิจการ ทั้งหลายในพื้นที่เพียงผู้เดียว เห็นได้จากการ ที่ไม่มีคณะทำงาน หรือมีองค์กรมารองรับ เพื่อการสนับสนุนงาน ไม่ มีองค์กรที่จะ ตรวจสอบการทำงานอย่างจริงจัง ในเรื่อง เดียวกันนี้ เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาส มีอำนาจสูงสุดในการการ ปกครองวัดของตนเพียงผู้เดียว การรวมศูนย์ อำนาจของการบริหารเช่นนี้ เกิดจาก บทบัญญัติของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.

2505 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ.2535 จึงทำให้การทำงานไม่ต่อเนื่องเป็นผลให้กิจการคณะสงฆ์ขาดประสิทธิภาพ เพราะขาดเครื่องมือหรือกลไกที่จะสนองงานอื่นให้ได้นั้นยิ่งยาก ทั้งในการพระสังฆาธิการมีงานล้นมือ และเนื่องจากไม่มีการปฏิรูปโครงการคณะสงฆ์ จึงทำให้เกิดปัญหาความประพัตติเสื่อมเสียของพระภิกษุสามเณรตามมา (กรมการศาสนา, 2542)

ดังนั้น พระสังฆาธิการจึงเป็นพระภิกษุที่ปฏิบัติตามภารกิจของพระพุทธศาสนาที่จะช่วยส่งเสริม ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง และสร้างศรัทธาของพุทธศาสนิกชนต่อพระพุทธศาสนา สร้างความเข้มแข็ง และความมั่นคงของพระพุทธศาสนา ซึ่งในการศึกษาวิจัย การใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดนครศรีธรรมราชในครั้งนี้ เพื่อเป็นการศึกษาถึงการใช้หลัก ธรรมาภิบาลซึ่งเป็นหลักในการบริหารงานที่ดี ทำให้การทำงานมีประสิทธิภาพและสำเร็จประโยชน์สูงสุด และจะเป็นการช่วยส่งเสริมและทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้ยืนยง ด้วยการใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ได้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการ ในจังหวัดนครศรีธรรมราช (ธรรมยุต)
2. เพื่อเปรียบเทียบการใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของ

พระสังฆาธิการในจังหวัดนครศรีธรรมราช (ธรรมยุต) ที่มี อายุ พรรษา วุฒิการศึกษา สายสามัญ และวุฒิการศึกษาทางธรรม ที่ต่างกัน

3. เพื่อศึกษาแนวทางในการใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดนครศรีธรรมราช (ธรรมยุต)

กรอบแนวคิดในการวิจัย

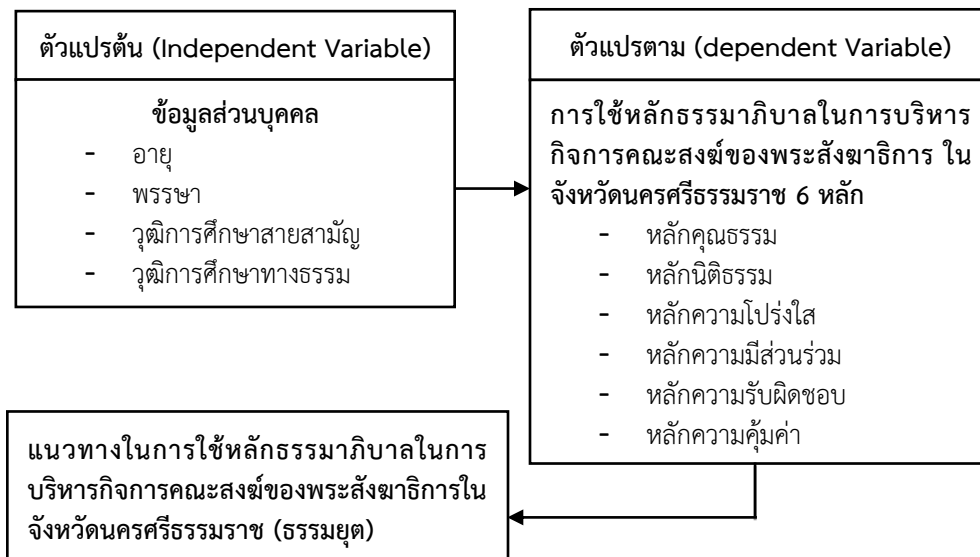
การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัย ได้ศึกษาการใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดนครศรีธรรมราช (ธรรมยุต) โดยการใช้หลักธรรมาภิบาล ในระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี (2542) ว่าด้วยการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี พ.ศ.2542 ระบุว่าธรรมาภิบาลมีองค์ประกอบ 6 ประการ คือ หลักคุณธรรม หลักนิติธรรม หลักความโปร่งใส หลักความมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบ และหลักความคุ้มค่า จากการทบทวนแนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework) ประกอบด้วยตัวแปรต้น (Independent Variables) และตัวแปรตาม (Dependent Variables) ดังนี้

ตัวแปรต้น (Independent Variables) เป็นข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับคุณลักษณะส่วนบุคคล ได้แก่ อายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสายสามัญ และวุฒิการศึกษาทางธรรม

ตัวแปรตาม (Dependent Variables) ได้แก่ การใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารกิจการ คณะสงฆ์ของพระสังฆา

การในจังหวัดนครศรีธรรมราช (ธรรมยุต) ทั้ง 6 ประการ คือ 1) หลักคุณธรรม 2) หลักนิติธรรม 3) หลักความโปร่งใส 4) หลักความมี

ส่วนร่วม 5) หลักความรับผิดชอบ และ 6) หลักความคุ้มค่า ดังแผนภาพที่ 2.1

แผนภาพที่ 2.1 แสดงกรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดนครศรีธรรมราช (ธรรมยุต)” การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดรูปแบบการวิจัยเป็นแบบผสมผสาน (Mixed methodology research) ประกอบด้วย การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative research) ใช้วิธีการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey research) เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth in terview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informant) ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามหัวข้อดังต่อไปนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยเชิงปริมาณ ผู้วิจัยกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ดังต่อไปนี้

1. ประชากร ได้แก่ พระภิกษุในจังหวัดนครศรีธรรมราช ธรรมยุต จำนวน 415 รูป (จังหวัดนครศรีธรรมราช, 2561)

2. กลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยกำหนดกลุ่มตัวอย่าง คือ พระภิกษุในจังหวัดนครศรีธรรมราช ธรรมยุตหาขนาดของกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้ตาราง Krejciec และ Morgan ที่ระดับความเชื่อมั่น 95 % (สงศรี ชมภูวงศ์, 2549, น. 64) ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 201 รูป

เทคนิค วิธีการสุ่มตัวอย่าง

1 การวิจัยเชิงปริมาณ ผู้วิจัยมีเทคนิคการสุ่มกลุ่มตัวอย่าง ดังต่อไปนี้

การสุ่มกลุ่มตัวอย่าง ในวิจัยเชิงปริมาณ ใช้เทคนิควิธีการสุ่มตัวอย่างง่าย (Simple Random Sampling) ได้แก่ โดยการจับฉลาก (สงศรี ชมภูวงศ์, 2549, น. 58) วิธีการคือ นำรายชื่อพระภิกษุในจังหวัดนครศรีธรรมราช โดยแบ่งเป็นแต่ละวัด ซึ่งเป็นประชากรทั้งหมดมาตัด ใส่กล่อง แล้วทำการจับรายชื่อวัดทีละชื่อจนได้วัดที่มีพระภิกษุจนครบจำนวน 201 รูป

2. การวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 7 รูป ในการสุ่มกลุ่มตัวอย่างเชิงคุณภาพ ใช้เทคนิคจากการเลือกแบบเจาะจง โดยเลือกพระสังฆาธิการ ตามตำแหน่งทางการปกครอง โดยมี เจ้าคณะจังหวัด 1 รูป เจ้าคณะอำเภอ 2 รูป เจ้าคณะตำบล 2 รูป และเจ้าอาวาส 2 รูป เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เป็นผู้มิบทบาทในการบริหารกิจการงานพระพุทธศาสนาในจังหวัดนครศรีธรรมราช ธรรมยุต รวมเป็น 7 รูป

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. การวิจัยเชิงปริมาณ ผู้วิจัยใช้แบบสอบถาม เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งสร้างขึ้นโดยผู้วิจัย จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และเอกสารที่เกี่ยวข้อง ข้อคำถาม ได้ครอบคลุมถึงวัตถุประสงค์ที่ต้องการศึกษา โดยแบ่งข้อคำถามออกเป็น 2 ตอน คือ

ตอนที่ 1 เป็นข้อคำถามเกี่ยวกับข้อมูลสถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ประกอบด้วย อายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสายสามัญ และวุฒิการศึกษาทางธรรม มีลักษณะ

เป็นแบบตัวเลือกที่กำหนดคำตอบไว้ให้ (Forced choice)

ตอนที่ 2 เป็นข้อคำถามเกี่ยวกับการใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดนครศรีธรรมราช (ธรรมยุต) แบ่งออกเป็น 6 ประการ คือ หลักคุณธรรม หลักนิติธรรม หลักความโปร่งใส หลักความมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบ และหลักความคุ้มค่า มีลักษณะมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ตามแบบของลิเคิร์ท (Likert) แบ่งระดับของการวัดออกเป็น 5 ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด โดยใช้เกณฑ์การให้คะแนน ดังนี้

คะแนน 5 หมายถึง มีการใช้หลักธรรมาภิบาลอยู่ในระดับ มากที่สุด

คะแนน 4 หมายถึง มีการใช้หลักธรรมาภิบาลอยู่ในระดับ มาก

คะแนน 3 หมายถึง มีการใช้หลักธรรมาภิบาลอยู่ในระดับ ปานกลาง

คะแนน 2 หมายถึง มีการใช้หลักธรรมาภิบาลอยู่ในระดับ น้อย

คะแนน 1 หมายถึง มีการใช้หลักธรรมาภิบาลอยู่ในระดับ น้อยที่สุด

สำหรับการวัดค่าตัวแปรทั้งหมด โดยให้ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับข้อคำถามที่เป็นข้อคำถามเชิงบวก (positive item) ที่สร้างขึ้น

2. การวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยใช้แนวคำถามสำหรับการใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ โดยคำถามสำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึก ถูกพัฒนาขึ้นโดยผู้วิจัย ประกอบด้วยประเด็นสำคัญ 2 ส่วนใหญ่ ๆ คือ

ส่วนที่ 1 ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคล

ส่วนที่ 2 เป็นแบบสัมภาษณ์แนวทางการใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดนครศรีธรรมราช (ธรรมยุต)

การสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

ขั้นตอนการสร้างและการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ

ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างเครื่องมือการวิจัยตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

1. ศึกษาค้นคว้าเอกสาร ตำรา และงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดนครศรีธรรมราช (ธรรมยุต)

2. กำหนดกรอบแนวคิดและเนื้อหาตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย นำมาใช้เป็นข้อมูลในการสร้างเครื่องมือการวิจัย

3. สร้างเครื่องมือการวิจัย

4. นำเครื่องมือการวิจัยที่สร้างเสร็จเสนอต่อคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ทำการตรวจสอบ และเสนอแนะ

5. ปรับปรุงแก้ไขเครื่องมือการวิจัยตามคำแนะนำของคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

6. นำเครื่องมือการวิจัยที่ปรับปรุงแก้ไขแล้ว เสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน เพื่อพิจารณาทั้งในด้านเนื้อหาสาระและโครงสร้างของคำถาม ตลอดจนภาษาที่ใช้ และตรวจสอบความเที่ยงตรงตามเนื้อหาโดยหาค่าดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ (Item – Objective

Congruence Index : IOC) ซึ่งได้ค่า IOC เท่ากับ 1

7. ปรับปรุงแก้ไขข้อคำถามที่ได้ค่า IOC น้อยกว่า 0.5 โดยผู้วิจัยดำเนินการแก้ไขตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ จากนั้นนำไปทดลองใช้ (Try out) กับพระภิกษุในจังหวัดสุราษฎร์ธานี (ธรรมยุต) จำนวน 30 รูป และหาความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (Reliability) ด้วยวิธีหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (α - coefficient) ของ ครอนบาค (Cronbach) ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ .801

8. ปรับปรุงแก้ไขเครื่องมือการวิจัยและนำเสนอต่อคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ เพื่อขอความเห็นชอบ และจัดพิมพ์เครื่องมือการวิจัยฉบับสมบูรณ์ เพื่อใช้ในการวิจัยต่อไป

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยนำเครื่องมือการวิจัย คือแบบสอบถาม และคำถามสำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึกไปเก็บรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอน ดังนี้

1. การวิจัยเชิงปริมาณ

1) ผู้วิจัยขอหนังสือจากศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขต ศรีธรรมโศกราช ถึงเจ้าคณะจังหวัดนครศรีธรรมราช ธรรมยุต เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัย

2) ผู้วิจัยนำแบบสอบถามไปเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง ตามวัดต่าง ๆ ที่ได้ทำการ สุ่มตัวอย่าง โดยทำการชี้แจงรายละเอียดของแบบสอบถามให้กลุ่ม

ตัวอย่างฟังและรับแบบสอบถามคืนมาทั้งหมด

3) ผู้วิจัยเก็บรวบรวมแบบสอบถาม และตรวจสอบความสมบูรณ์ ความถูกต้องในการตอบแบบสอบถาม แล้วนำมาคัดเลือกฉบับที่สมบูรณ์เพื่อนำไปวิเคราะห์ข้อมูลโดยผ่านโปรแกรมสำเร็จรูป

2. การวิจัยเชิงคุณภาพ

ผู้วิจัยนัดหมายวัน เวลา และสถานที่กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และเดินทางไปเก็บข้อมูลตามวัน เวลา ที่นัดหมายไว้ สถานที่ในการสัมภาษณ์เชิงลึก เป็นสถานที่ในแต่ละวัดที่พระสังฆาธิการผู้ให้ข้อมูลสำคัญพำนักอาศัยอยู่ ซึ่งเก็บรวบรวมข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึกโดยการจดบันทึกเป็นเอกสาร บันทึกโดยเครื่องอัดเสียง และบันทึกภาพ เมื่อได้รับอนุญาต

การวิเคราะห์ข้อมูลและการนำเสนอข้อมูล

1. การวิเคราะห์ข้อมูล

1) การวิจัยเชิงปริมาณ ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปเพื่อวิเคราะห์ค่าทางสถิติ ดังนี้

(1) วิเคราะห์ข้อมูลสถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามประกอบด้วย อายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสายสามัญ และวุฒิการศึกษาทางธรรม โดยการแจกแจงความถี่ (Frequency) และ หาค่าร้อยละ (Percentage)

(2) วิเคราะห์ข้อมูลการใช้หลักธรรมบาลในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดนครศรีธรรมราช (ธรรมยุต) โดยการหาค่าเฉลี่ย (Mean) และ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard

deviation) แล้วแปลผลค่าเฉลี่ยของแบบสอบถาม โดยการแปลผลค่าเฉลี่ยของแบบสอบถามใช้เกณฑ์แปลความหมายของเบสท์ (Best) ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ค่าเฉลี่ย 4.51 - 5.00 แปลผลเป็น มากที่สุด

ค่าเฉลี่ย 3.51 - 4.50 แปลผลเป็น มาก

ค่าเฉลี่ย 2.51 - 3.50 แปลผลเป็น

ปานกลาง

ค่าเฉลี่ย 1.51 - 2.50 แปลผลเป็น น้อย

ค่าเฉลี่ย 1.00 - 1.50 แปลผลเป็น น้อยที่สุด

2) การวิจัยเชิงคุณภาพ การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้วิจัยจะทำการจัดกลุ่มข้อมูล (Data grouping) ตามสาระสำคัญของประเด็นการสนทนาที่กำหนดไว้ จากนั้นจึงทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา ประกอบบริบท (Content analysis technique)

2. การนำเสนอข้อมูล

ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ในรูปแบบตารางประกอบคำบรรยาย ตามด้วยการพรรณนาบรรยายความข้อมูลเชิงคุณภาพ

สรุปผลการวิจัย

ผลการศึกษา การใช้ธรรมบาลในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดนครศรีธรรมราช (ธรรมยุต) โดยรวมทั้ง 6 หลัก พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า หลักความคัมค่า มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา

คือ หลักความรับผิดชอบ ส่วนหลักความมีส่วนร่วม มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด

ผลการเปรียบเทียบ การใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของ พระสังฆาธิการในจังหวัดนครศรีธรรมราช (ธรรมยุต) จำแนกตาม อายุ พรรษา วุฒิ การศึกษาสายสามัญ และวุฒิการศึกษา ทางธรรม ที่ต่างกัน พบว่า จำแนกตาม อายุ โดยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .01 และโดยจำแนกตามพรรษา โดยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05 ส่วนโดยจำแนกตามวุฒิ การศึกษาสายสามัญและวุฒิการศึกษาทางธรรม โดยรวมไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ผลการรวบรวมแนวทางในการใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของ พระสังฆาธิการใน จังหวัด นครศรีธรรมราช (ธรรมยุต) 1) หลักคุณธรรม พระสังฆาธิการต้องยึดมั่นในความถูกต้องดีงามเป็นที่ตั้ง มีความเสียสละ มีเมตตา กรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ยึดถือประโยชน์ของส่วนรวมเป็นที่ตั้ง 2) หลักนิติธรรม พระสังฆาธิการ ต้องมีความเคารพใน พระธรรม – วินัย กฎมหาเถรสมาคม ระเบียบ คำสั่ง รวมถึงกฎหมาย บ้านเมือง 3) หลักความโปร่งใส พระสังฆาธิการต้องมีการเปิดเผยข้อมูล สามารถตรวจสอบได้ ควรส่งเสริมให้มีการจัดทำรายรับ-รายจ่าย ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความตรงไปตรงมา ยึดถือประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง 4) หลักความมีส่วนร่วม พระสังฆาธิการต้อง กระจายงานให้แก่บุคคลผู้เกี่ยวข้องอย่างทั่วถึง โดยคำนึงถึงความสามารถของแต่ละ

บุคคล พร้อมทั้งรับฟังปัญหาและข้อเสนอต่าง ๆ 5) หลักความรับผิดชอบ พระสังฆาธิการที่ปฏิบัติงาน ต้องมีความเข้าใจในงานที่ปฏิบัติอย่างถ่องแท้ มีความรับผิดชอบในงานรวมถึงต้องสามารถปรับปรุง แก้ไขข้อผิดพลาดที่เกิดขึ้นได้อย่างทันท่วงที 6) หลักความคุ้มค่า พระสังฆาธิการต้องสามารถที่จะจัดสรรทรัพยากรที่มีให้คุ้มค่าและเกิดประโยชน์สูงสุด มีความประหยัด มีการวางแผนในการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ

อภิปรายผล

การใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดนครศรีธรรมราช (ธรรมยุต) โดยรวมทั้ง 6 หลักอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า หลักธรรมาภิบาลที่มีการใช้มากที่สุด คือ หลักความคุ้มค่า รองลงมา คือ หลักความรับผิดชอบ ส่วนที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ หลักความมีส่วนร่วม ตามลำดับ อภิปรายได้ว่า พระภิกษุในจังหวัดนครศรีธรรมราช สังกัดธรรมยุติกนิกาย เห็นว่า พระสังฆาธิการมีการนำหลักธรรมาภิบาล อันประกอบไปด้วย หลักคุณธรรม หลักนิติธรรม หลักความโปร่งใส หลักความมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบ และหลักความคุ้มค่า มาใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ มีการใช้หลักหลักคุณธรรม มีความยุติธรรมในการตัดสิน อธิกรณ์ ให้ผู้ได้ปกครองประพฤติตนอยู่ในพระธรรม-วินัย รวมถึงรับฟังความคิดเห็น ยึดมั่นในความถูกต้องและปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี หลักนิติธรรม การสร้าง กฎระเบียบ กติกา ข้อบังคับต่างๆ ในการอยู่ร่วมกัน มีการร่วมประชุมกันอย่างสม่ำเสมอ

มีการกำหนด กฎ กติกา ให้ผู้ใต้ปกครองต้องได้รับการศึกษาเล่าเรียน และมีการกระจายอำนาจและมอบหมายงานให้อย่างเหมาะสม หลักความโปร่งใส มีความโปร่งใสในการออกกฎ ระเบียบ ข้อบังคับ มีการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการดำเนินงานหรือการปฏิบัติกิจกรรมต่างๆให้สาธารณชนรับทราบโดยทั่วถึง มีการจัดตั้งคณะกรรมการตรวจสอบรวมถึงเปิดโอกาสให้ผู้ที่เกี่ยวข้องรับทราบข้อมูล ข่าวสารที่ควรได้รับ หลักความมีส่วนร่วม เปิดโอกาสมีส่วนร่วมในการรับรู้และแสดงความคิดเห็น หรือร่วมตัดสินใจและเปิดโอกาสให้ผู้มีความรู้ความสามารถเข้ามีส่วนร่วมในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ส่งเสริมให้มีการทำงานเป็นทีม และมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานกับชุมชน หลักความรับผิดชอบ เห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน การรับผิดชอบต่อสังคม หน้าที่การงาน พร้อมปรับปรุง แก้ไขได้ทันที่ที่ใส่ใจต่อปัญหาและกระตือรือร้นในการแก้ปัญหา หลักความคุ้มค่า ตระหนักถึงข้อจำกัดของทรัพยากร ยึดหลักความประหยัดและคุ้มค่าเพื่อประโยชน์โดยรวม มอบหมายงานตามความเหมาะสม ใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า ให้มีความสำคัญกับการพัฒนาศักยภาพของบุคคล อยู่ในระดับมากทุกหลัก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ รุจิรา แจ่มแสงทอง (2559) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การใช้หลักธรรมาภิบาลกับการบริหารบุคคล ตามความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาและครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระบุรี” ผลการวิจัยพบว่า 1. การบริหารงานบุคคลตามความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาและครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา

ประถมศึกษาสระบุรี ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก 2. การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลตามความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาและครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระบุรี ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก 3. การใช้หลักธรรมาภิบาลกับการบริหารงานบุคคล ตามความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาและครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระบุรี ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยภาพรวมมีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะนำไปใช้ต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์

1) คณะสงฆ์ควรมีการจัดการอบรมส่งเสริม ให้พระสังฆาธิการทุกระดับชั้นสามารถที่จะนำเอาหลักธรรมาภิบาลไปใช้ในการบริหารงานกิจการคณะสงฆ์อย่างทั่วถึง โดย และปลูกฝังให้พระสังฆาธิการตระหนักถึงความจำเป็นของหลักธรรมาภิบาล ซึ่งจะช่วยทำให้การบริหารกิจการคณะสงฆ์ดำเนินไปอย่างก้าวหน้ายิ่งขึ้น

2) ควรให้มีการนำหลักธรรม - วินัยมาใช้ควบคู่กับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ซึ่งหลักธรรมทางพระพุทธศาสนานั้นมีหลายอย่าง อบรม ให้ความรู้แก่พระสังฆาธิการทุกระดับชั้น พร้อมทั้งให้การช่วยเหลือและสนับสนุน

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรมีการศึกษาเรื่องการใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดต่าง ๆ เพื่อให้ได้

ผลการวิจัยที่หลากหลายและรับทราบ ถึงการนำหลักธรรมาภิบาลในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ เพื่อนำผลที่ได้มาเปรียบเทียบและนำมาปรับปรุงแนวทางการนำหลักธรรมาภิบาลในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2) ในการวิจัยครั้งต่อไปควรศึกษาถึงหลักธรรมต่าง ๆ ที่สามารถใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ เพื่อนำผลที่ได้มาเปรียบเทียบว่าหลักธรรมอื่น ๆ สามารถนำมาใช้กับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ได้หรือไม่อย่างไร และให้ผลสัมฤทธิ์ในระดับใด

แหล่งอ้างอิง

- กรมการศาสนา. (2542). *คู่มือพระสังฆาธิการและพระวินยาธิการ*. กรุงเทพฯ: กรมการศาสนา.
- พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 (2505, 31 ธันวาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่มที่ 79 ตอนที่ 115 หน้า 1-19.
- รุจิรา แจ่มแสงทอง. (2559). *การใช้หลักธรรมาภิบาลกับการบริหารบุคคล ตามความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาและครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระบุรี*. (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี).
- สงศรี ชมภูวงศ์. (2549). *การวิจัย*. นครศรีธรรมราช: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช.
- สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดนครศรีธรรมราช. (2561). *รายงานสรุปจำนวนวัด พระภิกษุ และสามเณรในจังหวัดนครศรีธรรมราช พุทธศักราช 2561*. สืบค้น 25 มิถุนายน 2560, จ ำ ก http://nrt.onab.go.th/index.php?option=com_content&view=article&id=132&Itemid=115
- สำนักนายกรัฐมนตรี. (2542). *ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี พ.ศ. 2542*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา.
- สุชีพ ปุญญานุภาพ. (2541). *ประวัติศาสตร์ศาสนา*. กรุงเทพฯ: รวมสาส์น.